

УДК 364.054
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.396-399

Стинська Вікторія Володимирівна
доктор педагогічних наук, професор
кафедра педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна
viktoriiia.stynska@pnu.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0555-3205>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі формування нормативно-правового законодавства щодо благодійної діяльності в Україні, адже благодійництво та благодійна діяльність в умовах трансформаційних викликів стала вагомим частиним соціально-правового життя України у подоланні кризових явищ в економічній, політичній, соціальній, медичній та ін. галузях. Мета статті: проаналізувати нормативно-правове законодавство у сфері регулювання благодійної діяльності в Україні. Під час проведення дослідження було застосовано конкретно-пошуковий (теоретичний аналіз, синтез, систематизація чинних нормативно-правових документів) та метод теоретико-структурного уточнення понятійного апарату. Результати дослідження: 1) феномен «благодійна діяльність» є багатограним: розглядається вченими з різних позицій – правового, економічного, соціального, педагогічного, філософського; 2) аналіз нормативно-правової бази, що забезпечують розвиток благодійних організацій в Україні засвідчив, що найгострішою на сучасному етапі залишається проблема ефективності механізму захисту від шахрайства й інших зловживань у сфері благодійної діяльності; 3) незважаючи на загалом позитивні зрушення в регулюванні здійснення благодійної діяльності в Україні, ця сфера потребує комплексної реформи, головне завдання якої – вдосконалення чинного законодавства України в сфері благодійної діяльності.

Ключові слова: благодійна діяльність; законодавство; нормативно-правові акти; Україна.

Вступ. Благодійництво та благодійна діяльність в умовах трансформаційних викликів стала вагомим частиним соціально-правового життя України у подоланні кризових явищ в економічній, політичній, соціальній, медичній та ін. галузях. Така діяльність потребує від держави введення сучасних правових, політичних та фінансових інструментів підтримки й розвитку. Тому питання ефективного нормативно-правового регулювання благодійної діяльності є важливим та доцільним на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Огляд науково-методичної літератури показав, що на сучасному етапі феномен благодійності досліджувався фахівцями різних галузей наук. Виникнення та розвиток благодійності в Україні вивчали О. Донік, Т. Курінна, М. Лапіна, А. Нарадько, Р. Сербін. Благодійність у сфері історії педагогіки та історії соціальної роботи представлено працями О. Адаменко, Л. Ваховського, Н. Гупана, І. Звереві, С. Золотухіної, Г. Лактіонової, Н. Сейко, О. Сухомлинської, В. Стинської, С. Харченко. Нормативно-правові засади регулювання діяльності благодійних організацій в Україні частково розглянуті в роботах Ю. Асадчева, І. Завидняк, П. Цимбал, Л. Омельчук, водночас ґрунтовно заявлена проблема не аналізувалася в наукових дослідженнях, що обумовлює актуальність теми наукової публікації.

Мета дослідження – проаналізувати нормативно-правове законодавство у сфері регулювання благодійної діяльності в Україні. Досягнення цієї мети передбачає виконання низки завдань: висвітлити сутність та співвідношення категорій «благодійність», «благодійна діяльність»; проаналізувати нормативно-правові документи, що забезпечують розвиток благодійних організацій в Україні.

Методи дослідження: конкретно-пошуковий (теоретичний аналіз, синтез, систематизація чинних нормативно-правових документів) та метод теоретико-структурного уточнення категорійно-понятійного апарату.

Виклад основного матеріалу. Контекст досліджуваної проблеми потребує уточнення категорій-

но-понятійного апарату, а саме категорій «благодійність» і «благодійна діяльність».

Наш науковий пошук засвідчив, що категорія «благодійність» знайшла відбиток в багатьох дефініціях, відтак категорія «благодійна діяльність» використовувалась не завжди. Наприклад, у словнику української мови термін «благодійність» трактується як подання приватними особами матеріальної допомоги, підтримки бідним, сиротам [1, с.192]; у Великому тлумачному словнику сучасної української мови – як добровільна, безкорислива пожертва фізичних або юридичних осіб у вигляді матеріальної, фінансової, організаційної чи ін. допомоги [2, с.86]. Відтак, термін «благодійна діяльність» у названій довідковій літературі відсутній.

У словнику із соціальної роботи маємо пояснення обидвох термінів: «благодійність» – це альтруїстична діяльність, спрямована на надання фінансової та іншої допомоги тим, хто її потребує, на поліпшення умов функціонування суспільства та його частин. Може здійснюватися приватними особами, громадськими та релігійними організаціями і державою; «благодійна діяльність» – добровільна діяльність громадян і юридичних осіб за безкорисливої (безоплатної або на пільгових умовах) передачі громадянам або юридичним особам майна, в тому числі грошових коштів, по безкорисливого виконання роботи, надання послуг, надання іншої підтримки [3]. У великому енциклопедичному юридичному словнику термін «благодійна діяльність» трактується як добровільна безкорислива діяльність благодійних організацій, що не передбачає одержання прибутків від цієї діяльності [4].

На думку сучасних дослідників [5, с.48] «благодійність» – це некомерційна неприбуткова діяльність організацій та фізичних осіб, спрямована на задоволення соціальних потреб населення.

Термінологічно-категорійний апарат систематизовано у праці О. Ільченко, яка *по-перше*, умовно розвела категорії «благодійність» і «благодійна діяльність», стверджуючи, що за змістом перша категорія є ширшою. *По-друге*, визначила благодійність

як закономірне історико-культурне явище, що опирається на принципи добровільності і безкорисності й виступає головним свідченням «морального здоров'я» як окремої особи, так і громадськості загалом. Практичним аспектом цього явища виступає благодійна діяльність. *По-третє*, окреслила основні засади благодійної діяльності (добровільна, безкорисна, усвідомлена, цілеспрямована; соціально зорієнтована і соціально значуща); має об'єкт, суб'єкт, мету, завдання, шляхи, засоби, форми і результат; характеризується вільним вибором благодійниками порядку використання пожертвувань, змісту допомоги; здатна еволюціонувати відповідно до історичної епохи та системи суспільних відносин; має різні види допомоги (матеріальна, діяльнісна, фінансова, консультативна, організаційна); базується на позабюджетному фінансуванні; потребує координації та контролю як із боку суспільства, так і держави [6].

Отже, досліджуваний феномен є багатограним: розглядається вченими з різних позицій – правового, економічного, соціального, педагогічного, філософського. Розглянемо правовий аспект.

Згідно з дослідженням І. Завидняк, у період радянської влади благодійництво взагалі не розвивалося: поняття «благодійні організації» підмінялось дефініцією «добровільні товариства», які надавали благодійну допомогу тільки засновникам та учасникам самого товариства. Національне законодавство, покликане регулювати відносини в галузі благодійництва почало формуватися лише з 1991 р. Першим документом, яким було започатковано створення благодійних організацій у формі громадських організацій, став Закон України «Про об'єднання громадян», прийнятий у червні 1992 р. Однак у Законі не було виписано правові особливості створення та діяльності благодійних організацій, що зумовило у жовтні 1992 р. прийняття постанови Президії Верховної Ради України (ВРУ) «Про благодійні фонди», відповідно до якої ВРУ мала підготувати проєкт закону про благодійні фонди, а Кабінет Міністрів України (КМУ) – Тимчасові правила реєстрації благодійних фондів. Однак, як стверджує І. Завидняк, Тимчасові правила було затверджено лише 6 жовтня 1994 р., а Закон про благодійні фонди узагалі не було введено в дію [7; 8, с.24].

Законодавчими документами, що дали поштовх розвитку благодійності на території незалежної України став Закон України «Про благодійництво і благодійні організації» (1997 р.) [9] та постанова КМУ «Про Положення про порядок державної реєстрації благодійних організацій» (1998 р.) [10].

Основні засади (правові, організаційні, соціальні) отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги визначив Закон України «Про гуманітарні допомогу», прийнятий у жовтня 1999 р. [11].

Питання створення умов, які сприяли б благодійництву та відродженню традицій меценатства в духовному житті народу періодично окреслювалися у різних нормативно-правових документах: у розпорядженні Президента «Про сприяння благодійній діяльності в Україні» (2000 р.); у законопроектах: «Про внесення змін до деяких законів України щодо благодійної діяльності» (2005 р.), «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки благодійництва (меценатства)» (2005 р.); в норматив-

но-правових актах, які безпосередньо регулюють цю діяльність: Закони України «Про оподаткування прибутку підприємств» (1997 р.), «Про податок з доходів фізичних осіб» (2004 р.) та ін.

Визначальним нормативно-правовим актом, що регламентує основні засади благодійної діяльності в Україні є Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», у новій редакції якого від 5 липня 2012 р. № 5073-VI було запроваджено такі нововведення: розмежовано поняття «благодійний фонд» і «громадська організація»; введено в обіг нову термінологію (благодійний грант, благодійний сервіс, благодійний ендаумент); розширено сферу благодійної діяльності; узаконено право благодійника контролювати цільове використання благодійної пожертви [12].

Разом з тим у Законі не розмежовано за сферами благодійництва види благодійної діяльності, що призводить до плутанини термінів та негативно відбивається на практиці. За результатами системного аналізу Ю. Асадчев пропонує конкретизувати, що формами благодійництва в Україні є волонтерство, меценатство, гуманітарна допомога та безкоштовне донорство [13].

Завдання для держави щодо створення сприятливих умов для розвитку благодійної діяльності окреслено у Законах України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення сприятливих умов для впровадження благодійних текстових повідомлень» (2016 р.), «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для впровадження благодійних телекомунікаційних повідомлень» (2016 р.) та у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, а саме: протидія зловживань у сфері надання благодійної допомоги, посилення правової відповідальності за нецільове використання благодійної допомоги; впровадження механізму реалізації благодійної діяльності за допомогою телекомунікаційних повідомлень та ін. Як наслідок – було створено ефективну альтернативу громадському збору через скриньки, які часто сприяли появі шахрайських систем та забезпечено прозорий моніторинг цільового використання пожертв. Окрім того, можливість долучитися до благодійності отримала значно більша кількість бажаючих [14; 15].

Оновлення інструментів державної підтримки благодійної діяльності передбачає проєкт Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку благодійної діяльності» від 05.04.2018 р. [16]: запропоновано розширити коло отримувачів благодійної допомоги; звільнити від оподаткування податком на доходи фізичних осіб і військовим збором – осіб з особливими потребами, малозабезпечених й незахищених верств населення; залучати до благодійництва фізичних осіб. Однак допоки закон не набув законної сили.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**: нормативно-правова база у сфері благодійної діяльності в Україні потребує впровадження комплексної реформи, головне завдання якої – вдосконалення чинного законодавства. Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні системи роботи благодійних організацій в Україні.

Список використаної літератури

1. Словник української мови: в 11 томах. 1970. Том 1. С.192.
2. Великий глумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Словник із соціальної роботи. URL: <https://slovyk.me/dict/socialwork/благодійність> (дата звернення 02.02.2021).

4. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. Ю. С. Шемшученко. К.: Юридична думка, 2007. 992 с.
5. Строгаль М.О. Благодійність і фандрейзинг: зарубіжний досвід. *Культура України*. 2016. Вип. 52. С.46–56.
6. Личенко О. Генеза понять «благодійність» та «благодійна діяльність», їх співвідношення, взаємозв'язок і взаємозумовленість. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2011_1_25. (дата звернення 02.02.2021).
7. Про благодійні фонди: Пост. Верховної Ради України від 26.10.1992 р., № 2731–XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. № 52. Ст. 687. (із змін. від 11.11.1993 р.)
8. Завидняк І.О., Цимбал П. В., Омельчук Л. В. Благодійні організації в Україні: адміністративно-правовий статус та шляхи його реформування: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. 192 с.
9. Про благодійні організації: Закон України від 16.09.1997 р. № 531/97–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531/97-vr#Text> (дата звернення 02.02.2021).
10. Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації благодійних організацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 р., № 382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/382-98-p#Text> (дата звернення 02.02.2021).
11. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22 листопада 1999 р., № 1192–XIV. Редакція від 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення 02.02.2021).
12. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073–VI. Редакція від 27.02.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення 02.02.2021).
13. Асадчев Ю. Проблемні аспекти діяльності благодійних організацій в Україні та шляхи їх вирішення. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010473 (дата звернення 03.02.2021).
14. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text> (дата звернення 04.02.2021).
15. Розвиток благодійності в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodiynosti-v-ukraini> (дата звернення 04.02.2021).
16. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку благодійної діяльності: проект Закону України № 8237 від 05.04.2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63800 (дата звернення 04.02.2021).

References

1. Slovník ukrajinštiny v 11 tomoch. (1970). [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Vol. 1. Naukova Dumka. [in Ukrainian].
2. Busel, V.T. (Ed.). (2004). Velykyi tлумachnyi slovník suchasnoi ukrajinštiny [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Perun. [in Ukrainian].
3. Slovník iz sotsialnoi roboty [Online Dictionary of social work]. URL: <https://slovník.me/dict/socialwork/blahodiinist>.
4. Shemshuchenko, Yu. S. (Ed.) (2007). Velykyi entsyklopedychnyi yurydychnyi slovník [Large encyclopedic legal dictionary]. Yurydychna dumka. [in Ukrainian].
5. Strohal, M.O. (2016). Blahodiinist i fandreizinzh: zarubizhnyi dosvid [Charity and fundraising: foreign experience]. *Kultura Ukrainy*, 52, 46–56. [in Ukrainian].
6. Ilchenko, O. (2011). Geneza poniat «blahodiinist» ta «blahodiina diialnist», yikh spivvidnoshennia, vzaemozv'язok i vzaemozumovlenist [Genesis of concepts «charity» and «eleemosynary activity», their correlation, intercommunication and interconditionality]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pena_2011_1_25.
7. Pro blahodiini fondy: Post. Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 26.10.1992 r., № 2731–KhII. [About charitable foundations: Post. The Verkhovna Rada of Ukraine of October 26, 1992, № 2731–XII]. *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*. 1992. № 52. St. 687. (iz zmin. vid 11.11.1993 r.)
8. Zavydniak, I.O., Tsymbal, P.V., & Omelchuk, L.V. (2019). Blahodiini orhanizatsii v Ukraini: administratyvno-pravovyi status ta shliakhy yoho reformuvannia [Charitable organizations in Ukraine: administrative and legal status and ways to reform it]. Universytet DFS Ukrainy. [in Ukrainian].
9. Pro blahodiinytstvo ta blahodiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy vid 16.09.1997 r. № 531/97–VR. [On charity and charitable organizations: Law of Ukraine of 16.09.1997 № 531/97–VR]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531/97-vr#Text>
10. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok derzhavnoi reiestratsii blahodiinykh orhanizatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30.03.1998 r., № 382. [On approval of the Regulations on the procedure for state registration of charitable organizations: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 30, 1998, № 382]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/382-98-p#Text>
11. Pro humanitarnu dopomohu: Zakon Ukrainy vid 22 lystopada 1999 r., № 1192–KhIV. Redaktsiia vid 13.02.2020. [On humanitarian aid: Law of Ukraine of November 22, 1999, № 1192 – XIV. Edited from 13.02.2020]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
12. Pro blahodiinu diialnist ta blahodiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 r. № 5073–VI. Redaktsiia vid 27.02.2020 r. [On charitable activities and charitable organizations: Law of Ukraine of 05.07.2012 № 5073–VI]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
13. Asadchev, Yu. (2018). Problemnii aspekty diialnosti blahodiinykh orhanizatsii v Ukraini ta shliakhy yikh vyrishennia [Problematic aspects of charitable organizations in Ukraine and ways to solve them]. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010473
14. Natsionalna stratehiia sprianniia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2016–2020 roky. [National Strategy for Promoting Civil Society Development in Ukraine for 2016–2020]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text>.
15. Rozvytok blahodiinosti v Ukraini. [Development of charity in Ukraine]. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodiynosti-v-ukraini>
16. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo sprianniia rozvytku blahodiinoi diialnosti: proiekt Zakonu Ukrainy № 8237 vid 05.04.2018 r. [On amendments to the Tax Code of Ukraine to promote the development of charitable activities: the draft Law of Ukraine № 8237 of 05.04.2018]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63800

Стаття надійшла до редакції 17.03.2021 р.
Стаття прийнята до друку 22.03.2021 р.

Stynska Viktoriia

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Department of Pedagogy and Educational Management after Bohdan Stuparyk
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

NORMATIVE-JURIDICAL REGULATION OF CHARITABLE ACTIVITY IN UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the topical issue of formation of normative-legal legislation on charitable activity in Ukraine because after all, charity and charitable activity in the conditions of transformational challenges has become an important part of the social and legal life of Ukraine in overcoming crisis phenomena in economic, political, social, medical, etc. industries. The purpose of the article: is to analyze normative-legal legislation in regulation sphere of the charitable activity of Ukraine. During research, a specific search (theoretical analysis, synthesis, systematization of existing normative-legal documents) and the method of theoretical and structural clarification of the conceptual apparatus were used sphere of charitable activity in Ukraine. Research results: 1) the phenomenon of «charitable activity» is polyhedral: is considering by scientists from different positions: legal, economic, social, pedagogical and philosophical; 2) Analysis of the normative-legal base that ensure the development of charitable organizations in Ukraine: (Laws of Ukraine: «On Charity and Charitable Organizations» (1997), «On Humanitarian Aid» (1999), «On Charitable Activities and Charitable Organizations» (2012), «On Introduction amendments to some legislative acts of Ukraine on the creation of favorable conditions for the implementation of charitable text messages» (2016), «On amendments to the Tax Code of Ukraine on the creation of favorable conditions for the implementation of charitable telecommunications messages» (2016); National strategy for promoting the development of civil society in Ukraine for 2016-2020, etc.) testified, that the most acute at the present stage is the problem of the effectiveness of the mechanism of protection against swindling and other abuses in the field of charity; 3) Despite of the generally positive changes in the regulation of charitable activities in Ukraine, this area needs a comprehensive reform, the main task of which is to improve the current legislation of Ukraine in the charitable sphere activity.

Key words: charitable activity; legislation; normative legal acts; Ukraine.